

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.2(122).25
УДК 616.89(465.05/.06)

Нестерчук Н. Є.

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації
Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Подольнчук І. С.

асистент кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації
Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Сидорук І. О.

асистент кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації
Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Ніколенко О. І.

старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання
Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Небова Н. А.

старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання
Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена теоретичним аспектам формування ігрової діяльності дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Визначені та обґрунтовані основні прояви затримки психічного розвитку. Розкрито погляди вчених на значенні гри для формування психічних процесів, соціального розвитку дітей з даним порушенням. Доведено, що в ігровій діяльності відбувається як психічний, так і фізичний розвиток дитини, розвивається: фізична сила, швидкість і точність рухів. Охарактеризовано особливості формування різних видів ігор у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Розглянуто і систематизовано основні психологічні механізми розвивального та корекційного впливу гри. Гра формує здатність дитини до довільної діяльності й поведінки, саморегуляції, тренує пам'ять, розвиває сприймання, мислення, фантазію, здатність до спілкування. Основна увага акцентована на формуванні ігрового досвіду.

Ключові слова: ігрова діяльність, дошкільний вік, затримка психічного розвитку, діти, розвиток.

Нестерчук Н.Е., Подольнчук И.С., Сидорук И.А., Николенко А.И., Небова Н.А. Теоретические аспекты формирования игровой деятельности детей дошкольного возраста с задержками психического развития.

Статья посвящена теоретическим аспектам формирования игровой деятельности детей дошкольного возраста с задержкой психического развития. Определены и обоснованы основные проявления задержки психического развития. Раскрыты взгляды ученых на значении игры для формирования психических процессов, социального развития детей с данным нарушением. Доказано, что в игровой деятельности происходит как психическое, так и физическое развитие ребенка, развивается: физическая сила, скорость и точность движений. Охарактеризованы особенности формирования различных видов игр у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития. Рассмотрены и систематизированы основные психологические механизмы развивающего и коррекционного воздействия игры. Игра формирует способность ребенка к произвольной деятельности и поведению, саморегуляции, тренирует память, развивает восприятие, мышление, фантазию, способность к общению. Основное внимание акцентировано на формировании игрового опыта.

Ключевые слова: игровая деятельность, дошкольный возраст, задержка психического развития, дети, развитие.

Nesterchuk N., Podolyanchuk I., Sidoruk I., Nikolenko A., Nebova N. Theoretical aspects of the formation of the game activity of preschool children with mental retardation.

The article is sanctified to the theoretical aspects of forming of playing activity of children of preschool age with the delay of psychical development. Certain and reasonable basic displays of delay of psychical development. The looks of scientists are exposed to the value of game for forming of psychical processes, social development of children with this violation. It is well-proven that there is both psychical and development of child in playing activity, develops: physical force, speed and exactness of motions. The features of forming of different types of games are described for the children of preschool age with the delay of psychical development. The basic psychological mechanisms of developing and correction influence of game are considered and systematized. An especially important role belongs in psychical development of child to the game. She forms her capacity for arbitrary activity and behavior, to the symbolic changes, self-regulation, trains memory, develops perception, thinking, fantasy, capacity for a commonunication, will. A game assists to physical development of child, creates his prospect. A game forms the capacity of child for arbitrary activity and behavior, to self-regulation, trains memory, develops perception, thinking, fantasy, capacity for a commonunication. Basic attention is accented on forming of playing experience.

Keywords: playing activity, preschool age, delay of psychical development, to put.

Постановка проблеми. У дитячій популяції, за даними різних авторів, виявляють від 6 до 11 % дітей із затримкою психічного розвитку різного походження. Найчастіше цей стан діагностують у дошкільників та молодших школярів [3].

Психічний розвиток відрізняється нерівномірністю порушень різних психічних функцій; при цьому логічне мислення може бути більш збереженим у порівнянні з пам'яттю, увагою, розумовою працездатністю. Особливістю психічного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку є недостатність у них процесів сприйняття, уваги та пам'яті, а також недостатність утворення зв'язків між окремими перцептивними та руховими функціями [6].

При типовому розвитку дитини ігрова діяльність починає формуватися з трирічного віку і до кінця дошкільного дитинства і виконує провідну роль у психічному розвитку малюка [5].

Аналіз літературних джерел. Аналіз науково-методичної літератури проводився з метою теоретичного обґрунтування, а також узагальнення наукових даних, що стосуються ігрової діяльності дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку [2].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що гра є провідною діяльністю дошкільника, засобом його всебічного розвитку, важливим методом виокремлення. Вчені [7, 11] вказують на те, що гра суттєво впливає на розумовий розвиток дитини дошкільного віку, зокрема, на усвідомлення цілей у грі, вибір засобів її досягнення, створення явочої ситуації, прийняття на себе ролі – все це розвиває мислення, уяву дитини, збагачує і уточнює сприймання, поширює запас уявлень, розвиває увагу, пам'ять. В ігровій діяльності відбувається як психічний, так і фізичний розвиток дитини, розвивається: фізична сила, швидкість і точність рухів. Отже, гра є важливим засобом психічного та фізичного розвитку дитини.

Мета дослідження – розглянути особливості формування ігрової діяльності дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.

Завдання дослідження – проаналізувати завдання та засоби ігрової діяльності дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Затримка психічного розвитку (ЗПР) у дітей є складним порушенням, при якому в різних дітей страждають різні компоненти їх психічної, психологічної й фізичної діяльності. ЗПР відноситься до «прикордонної» форми порушення розвитку дитини. При ЗПР має місце нерівномірність формування різних психічних функцій, типовим є поєднання як ушкоджених, так і недорозвинених окремих психічних функцій із збереженими. При цьому глибина ушкоджень і ступінь незрілості можуть бути також різними [6].

В етіології затримки психічного розвитку відіграють роль конституційні фактори, хронічні соматичні захворювання, тривалі несприятливі умови виховання й головним чином органічна недостатність нервової системи (мінімальна мозкова дисфункція) [9].

Щоб вчасно виявити затримку психічного розвитку у дитини, слід знати як вона проявляється у дітей різного віку.

Для дитини дошкільного віку із ЗПР характерними є [6]:

- *недорозвиток ігрової діяльності* – дитина не приймає запропоновану їй ігрову роль, не дотримується правил гри, віддає перевагу рухливим іграм. У процесі сюжетно-рольової гри така дитина діє з ігровим матеріалом стереотипно, стикається з труднощами при виконанні окремих ролей;

- *недостатня пізнавальна активність*, швидка втомлюваність, виснажуваність, які серйозно гальмують ефективність розвитку і навчання дитини. Швидка втомлюваність призводить до зниження працездатності, що негативно впливає на засвоєння знань;

- *нездатність до узагальнення й цілісності сприймання*, які знижують результативність продуктивних видів діяльності, зокрема малювання та конструювання;

- *недорозвиток емоційно-вольової сфери*, що призводить до негативних проявів у поведінці. Дитина не розуміє, як слід поводитися з дорослими, може бути нав'язливою. Такій дитині складно дотримуватися правил поведінки у групі, підтримувати стосунки зі своїми однолітками тощо [6].

У психічному розвитку дитини грі належить особливо важлива роль. Вона формує її здатність до довільної діяльності й поведінки, символічних змін, саморегуляції, тренує пам'ять, розвиває сприймання, мислення, фантазію, здатність до спілкування, волю. Гра сприяє фізичному розвитку дитини, створює його перспективу. Як стверджував Л. Виготський, «у грі дитина завжди вища від свого середнього віку, вища від своєї звичайної повсякденної поведінки; вона в грі ніби на голову вища від самої себе. Гра конденсовано містить у собі, як у фокусі збільшувального скла, всі тенденції розвитку; дитина в грі ніби пробує зробити стрибок над рівнем своєї звичної поведінки» [4].

Дитячі ігри мають різноманітні класифікації, тому виділимо лише найбільш поширені її види (рис. 1.)

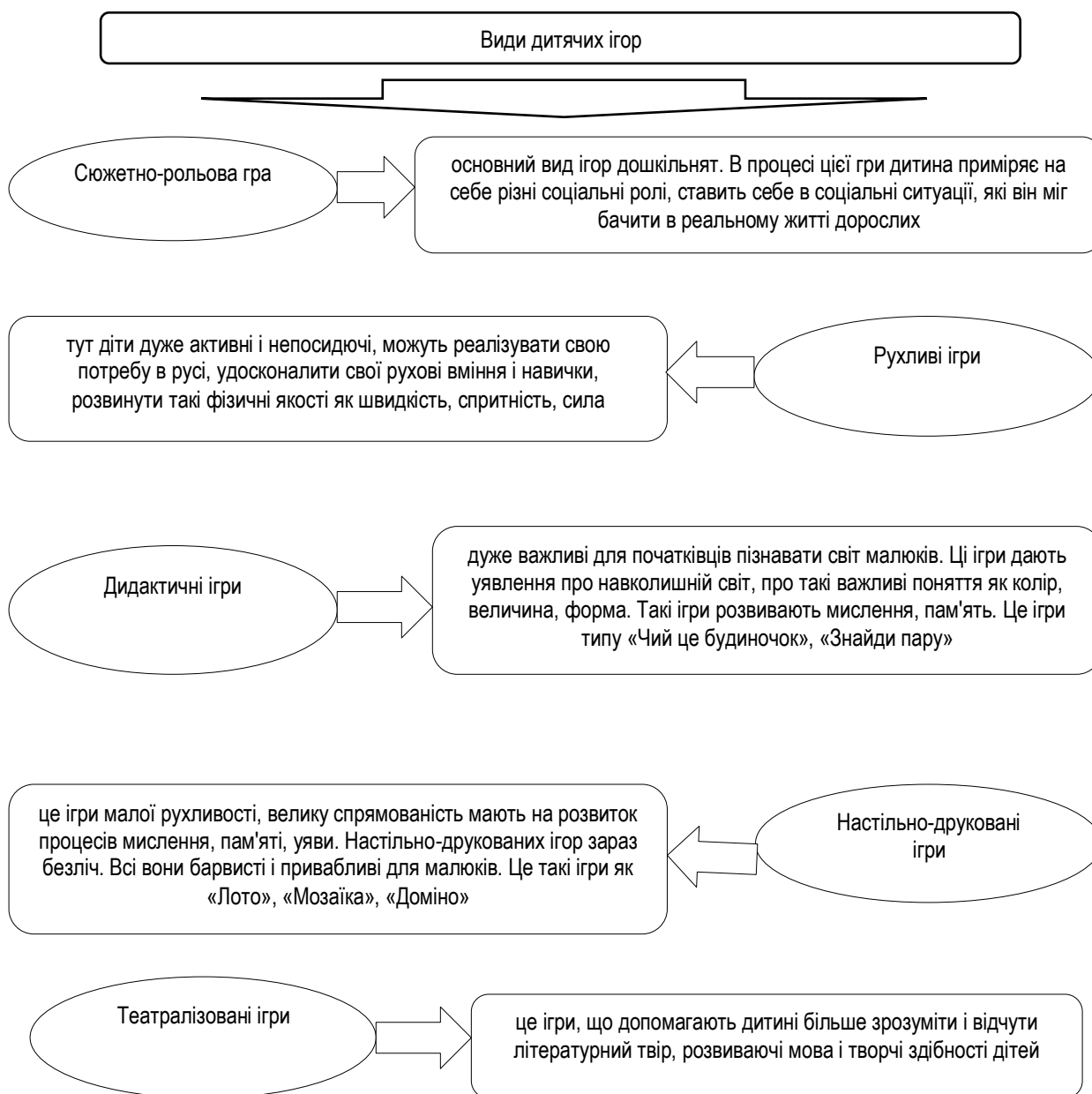


Рис. 1. Види дитячих ігор

Існує багато видів і класифікацій ігор: ігри з правилами і без них, ігри-драматизації, ігри-імітації, режисерські ігри, пальчикові ігри і т.д. Всі вони несуть в собі велику пізнавальну, розвиваючу і емоційну цінність для дітей.

У грі ефективно виховується вміння жити і діяти спільно, допомагати один одному, розвивається почуття колективізму, відповідальності за свої дії. Гра служить і засобом впливу на тих дітей, у кого проявляються егоїзм, агресивність, замкнутість.

Отже, гра – це провідний вид діяльності дитини дошкільного віку і найкращий спосіб вирішення питань виховання і розвитку дитини, і саме тому ми вирішили використовувати її як засіб для вирішення поставленого перед нами проблеми по формуванню навичок спілкування дошкільнят з однолітками.

Вчені виділили основні психологічні механізми розвивального та корекційного впливу гри (рис. 2.) [5, 7].



Рис. 2. Психологічні механізми розвивального та корекційного впливу гри.

Важливо організувати процес розвитку і формування навичок спілкування дітей з ЗГР в формі гри, де максимально виявлялася і реалізовувалася активність дитини, розвивалися відносини за типом близькості (співпраці, дружби) дитячо-дорослого співтовариства.

Відомо, що особливості ігрової діяльності дітей, у тому числі із ЗГР, досліджували такі вчені як Є. С. Слепович, Д. Б. Ельконін, Ф. І. Фрадкіна [4]. В наукових дослідженнях вказаних авторів зазначається, що діти з даним типом порушення відчувають істотні труднощі у створенні уявної ситуації та приймання на себе певної ролі. Інтерес до іграшок відсутній або він рідко проявляється; сюжетна гра як спільна діяльність не виникає. Для виникнення сюжетної гри необхідно цілеспрямоване втручання дорослого – дорослий має повністю здійснювати організаційний етап гри, починаючи від визначення теми гри і розподілу ролей, закінчуючи докладним описом шляхів реалізації сюжету в цілому і кожної конкретної ролі. Також у цих дітей порушена мотиваційно-цільова основа ігрової діяльності: різко знижена активність в ігровій поведінці, виникають яскраво виражені труднощі в самостійному створенні план-задуму гри, в цілеспрямованому його розгортанні. Гра у дітей із ЗГР носить, в основному, не мовленнєвий характер [4].

Діти із затримкою психічного розвитку самостійно не здатні визначити сюжет гри, правила, розподілити ролі, встановити символічні засоби гри, дотримуватися правил.

Доведено, що формування ігрової діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку відбувається уповільненим темпом, на тлі відсутності стійкого пізнавального інтересу, з недоліками довільної уваги, недорозвитком емоційної та вольової сфер, з характерною руховою загальмованістю, афективним збудженням, підвищеним виснаженням [12]. Без спеціально організованого процесу навчання, гра у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку не досягає рівня, оптимального для кожної конкретної дитини й, відповідно, не виконує функції провідної діяльності у період дошкільного дитинства. Таким чином, проблема розвитку ігрової діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку залишається актуальною [14].

Висновки. Розглянуто особливості формування ігрової діяльності дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. В яке входило застосування різних видів ігор, що сприяє вирішенню завдань розумового, фізичного, трудового, морального, соціального виховання. Формування ігрової діяльності є основним прийомом, які використовують на заняттях з

дітьми з ЗПР. Ці прийоми сприяють підвищенню пізнавальної активності дітей даної категорії, підтримують їх інтерес до занять і стимулюють розвиток внутрішньої мотивації. У процесі ігрової діяльності підвищується активність дітей в процесі навчання, знижується стомлюваність, формується інтерес до пізнавальної діяльності, розвивається емоційна чуйність. Ігрове навчання допомагає дитині відчути власні можливості, набути впевненості в собі.

Перспективи подальших досліджень полягають у висвітленні даної теми в практичному аспекті, зумовлюють необхідність розробки цілеспрямованої системи формування ігрової діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Література

1. Алпатикова С. В. Особенности игровой деятельности у дошкольников с ЗПР / С. В. Алпатикова // Молодой ученый. – 2018. – № 50. – С. 309-310.
2. Андреева А. Д. Проблема игровой мотивации современных детей / А. Д. Андреева // Журнал практического психолога. – 2008. – № 5. – С. 101-114.
3. Власова Т. А. О детях с отклонениями в развитии / Т. А. Власова, М. С. Певзнер. М. : – 1973. – 248 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6 т. Гл. ред. А. В. Запорожец / Л. С. Выготский. М. : Педагогика, – 1983. – Т. 3 : проблемы развития психики. – С. 246-255.
5. Карабанова О. А. Игра в коррекции психического развития ребенка / О. А. Карабанова. М.: – 2007. – 216 с.
6. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей: Учебное пособие / В. В. Лебединский. М.: МГУ, – 1985. – 197 с.
7. Николаева Л. Ю. Игровая деятельность дошкольников / Л. Ю. Николаева, Е. А. Николаева // Образование и воспитание. – 2016. – № 2. – С. 25-29.
8. Полудень Л. Корекційно-розвивальна програма для дітей із затримкою психічного розвитку / Л. Полудень // Дефектолог. – 2009. – № 11. – С. 27-33.
9. Приходченко Т. Діти із затримкою психічного розвитку: які вони? / Т. Приходченко // Дефектолог. – 2008. – № 11. – С. 24-28.
10. Романов А. А. Игровые задачи как средства коррекции расстройств поведения и эмоций у детей / А. А. Романов // Дошкольная педагогика. – № 1. – 2003.
11. Слепович Е. С. Игровая деятельность дошкольников с задержкой психического развития / Е. С. Слепович. М.: Педагогика, – 1990. – 96 с.
12. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти / Г. С. Тарасенко // навч.-метод. посіб. Київ : Слово, – 2010. – 318 с.
13. Эльконин Д. Б. Воспитательное значение сюжетно-ролевой игры / Д. Б. Эльконин // Дошкольное воспитание. – 2008. – С. 17-23.
14. Юрченко Н. Ф. Ігрова діяльність старших дошкільників / Н. Ф. Юрченко // Х. : вид.група «Основа», – 2011.

Reference

1. Alpatikova, S. V. (2018). Features of play activity in preschoolers with CRA. *Young scientist*. 50, 309-310. [in Russian].
2. Andreeva, A. D. (2008). The problem of game motivation of modern children. *Practical Psychologist Magazine*. 5, 101-114. [in Russian].
3. Vlasova, T. A. and Pevzner, M. S. (1973). On children with developmental disabilities. Moscow. 248. [in Russian].
4. Vygotsky, L. S. (1983). Collection of works in 6 volumes. ed. A. V Zaporozhets. Moscow. Pedagogy., Vol. 3: problems of the development of the psyche. 246-255. [in Russian].
5. Karabanova, O. A. (2007). Play in correction of the child's mental development. Moscow. 216. [in Russian].
6. Lebedinsky, V. V. (1985). Disorders of mental development in children: A textbook. Moscow. MSU. 197. [in Russian].
7. Nikolaeva, L. Yu. and Nikolaeva, E. A. (2016). Playing activities of preschoolers. *Education and upbringing*. 2, 25-29. [in Russian].
8. Poluden, L. (2009). Correctional and developmental program for children with mental retardation. *Defectologist*. 11, 27-33. [in Ukrainian].
9. Prikhodchenko, T. (2008). Children with mental retardation: what are they? *Defectologist*. 11, 24-28. [in Ukrainian].
10. Romanov, A. A. (2003). Game problems as a means of correction of disorders of behavior and emotions in children. *Preschool pedagogy*. 1. [in Russian].
11. Slepovich, E. S. (1990). Playing activities of preschool children with mental retardation. Moscow. Pedagogy. 96. [in Russian].
12. Tarasenko, G. S. (2010). Organization of children's play activities in the context of the continuity of preschool and primary education: teaching method. tool. Kyiv: Word. 318. [in Ukrainian].
13. Elkonin, D. B. (2008). The educational value of story-role play. *Preschool education*. 17-23. [in Russian].
14. Yurchenko, N. F. (2011). Game activity of senior preschoolers. Kharkiv. foundation group. [in Ukrainian].